

Klart språk i Norden

Titel:	Om lagspråk och flerspråkighet – om de svårigheter som olika juridiska system och de många olika språken i EU innebär för översättningsarbetet	
Forfatter:	Ingalill Lindblom	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2012, s. 63-76	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© 2012 Forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Ingalill Lindblom

Om lagspråk och flerspråkighet – om de svårigheter som olika juridiska system och de många olika språken i EU innebär för översättningsarbetet

Inledande ord om vikten av klarspråk

Intresset för juridiska texter är stort, inte bara hos jurister utan även hos beslutsfattare på olika områden och hos enskilda. Informationstekniken ger oss ett stort utbud av texter, och vi ägnar alltmer tid åt att läsa. Därmed är inte sagt att vi ägnar mer tid än tidigare åt varje enskild text vi tar del av. Den idealiska texten bör därför inte bara vara korrekt rent sakligt och formellt, utan också lättläst. Personer med talang för att skriva sådana texter kommer att bli alltmer efterfrågade inom de flesta branscher.

Det klarspråksarbete som sker särskilt i de nordiska länderna är av stort intresse för såväl författare som översättare. På den svenska översättningsenheten vid unionsdomstolen i Luxemburg försöker vi kontinuerligt förbättra vårt skrivna svenska språk. Med de svårigheter som översättningsarbetet i en internationell miljö för med sig är det en stor utmaning för oss att försöka närma oss idealet: korrekta och ändå lättlästa texter.

Mängden dokument som ska översättas ökar kontinuerligt på domstolen, och unionspråken blir allt fler. Arbetstakten ökar hos den dömande verksamheten, och vi får allt fler uppdrag att leverera. Det är viktigt att vår svenska version levereras i tid för att inte våra läsare ska diskrimineras jämfört med läsare av andra språkversioner. Tidspressen och den komplexitet som är utmärkande för våra översättningsuppdrag sammantaget med kravet på läsbarhet utgör en spännande utmaning. Det är emellertid inte alltid vi har de nödvändiga resurserna för att kunna utföra arbetet på det sätt vi skulle önska.

De speciella krav som ställs vid rekrytering av juristlingvister

Juristlingvisterna på den svenska enheten ska behärska svenska och svenskt juridiskt språkbruk. Därutöver ska de ha kunskaper i minst två andra unionspråk när de anställs. För att lyckas med arbetsuppgifterna bör juristlingvisten ha förmåga att förstå

även de andra språkens juridiska språkbruk och ha kunskaper i EU-rätt. Det är ett krav att man har en fullständig juristexamen, motsvarande en juris kandidatexamen – det är med andra ord samma formella krav som ställs på blivande domare. Det är även vanligt att kandidaterna har viss praktisk erfarenhet av juridiskt arbete. Även om juristlingvisterna vidareutbildas på domstolen, bör de således ha en viss grund redan när de anställs. För att vi ska kunna få nya medarbetare till juridisk översättning är det viktigt att språkstudier – och gärna kännedom om klarspråksarbete – främjas i hemlandet.

Jag ska kortfattat beskriva hur unionsdomstolen hanterat de för närvarande 23 unions-språken. Jag kommer också att redogöra för vilka krav som ställs på juristlingvisterna och berätta om vilka problem vi möter i vårt dagliga arbete – och även hur vi försöker lösa dem.

Översättning och tolkning

Europeiska unionen har ett rättssystem som ska fungera på ett hittills ökande antal språk. Det finns för närvarande 23 officiella språk inom unionen. På översättningstjänsten hanterar juristlingvisterna översättningsuppdrag från samtliga unions-språk. Den muntliga tolkningen sköts däremot av domstolens tolkningstjänst.

Huvudprincipen för både översättning och tolkning inom unionens institutioner är att man översätter eller tolkar från andra språk till sitt första språk (vanligen moders-målet).

Hur översättningstjänsten hanterar flerspråkigheten

Då unions-språkens antal har ökat har domstolen försökt minska det ökade antalet språkkombinationer och kostnaderna för översättning genom att arbeta med s.k. pivotspråk. Förutom att den franska enheten ska ha kompetens i alla unions-språk, vilket jag återkommer till senare, ska de tyska, engelska, spanska och italienska enheterna alltid ha kompetens i vissa av de övriga unions-språken vardera.

Det ställs samtidigt ett krav på övriga enheter, bland annat den svenska enheten, att se till att ha juristlingvister med kompetens i franska samt i de fyra nyss nämnda s.k. pivotspråken. Vi översätter exempelvis slovakiska via italienska, eftersom vi för närvarande inte har någon juristlingvist som behärskar slovakiska.

Om den slovakiska enheten inte har någon juristlingvist med kunskaper i svenska översätter den enheten svenska texter via den engelska översättningen. Systemet skiljer sig från den typ av reläöversättning där man översätter via vilken annan översättning som helst så fort en sådan har blivit färdigställd. Vårt system bygger på att de s.k. pivotenheterna – dvs. de enheter som har skaffat sig kompetens i ett visst antal språk för att övriga enheter ska kunna översätta från deras översättning i stället för från ori-

ginalet – har ett nära och kontinuerligt samarbete med de språkavdelningar som har originaldokumentens språk som förstaspråk. Genom att pivotsystemet fixerar en viss ordning för språkkombinationerna minskar risken för misstag. Å andra sidan är det ett blandat system på så sätt att en enhet väljer att frångå den beskrivna ordningen när den har de kunskaper som behövs för direktöversättning.

Pivotspråk	Källspråk
tyska	bulgariska, estniska, finska, nederländska, polska
engelska	tjeckiska, danska, litauiska, maltesiska, svenska
spanska	lettiska, ungerska, portugisiska
italienska	grekiska, rumänska, slovakiska, slovenska

Tabell 1. Pivotsystemet.

Exempel på översättningsuppdrag

Vi översätter rättegångshandlingar, generaladvokaternas förslag till avgöranden, domar och pressmeddelanden med mera till vårt första språk, som på vår enhet är svenska.

Europeiska unionens domstol samarbetar med samtliga domstolar i medlemsstaterna som fungerar som allmänna domstolar för unionsrätten. För att säkerställa en faktisk och enhetlig tillämpning av unionslagstiftningen och för att undvika avvikande tolkningar kan – och måste, i vissa fall – de nationella domstolarna vända sig till EU-domstolen för att begära ett klagörande av hur unionsrätten ska tolkas. Merparten av EU-domstolens mål är mål med begäran om förhandsavgörande från olika medlemsstaters domstolar, rörande exempelvis frågor om den nationella rättens förenlighet med unionsrätten eller hur en viss unionslagstiftning ska tolkas. En begäran om förhandsavgörande kan också avse kontroll av att en unionsrättsakt är giltig. Den här målkategorin är ett bra exempel när man beskriver översättningsarbetet på den svenska enheten vid unionsdomstolens översättningstjänst.

Rättegångsspråket

När det gäller EU-domstolens domar är det fastställt vilken språkversion som är den autentiska. Språkanvändningen regleras i domstolens rättegångsregler. För varje mål vid unionsdomstolen ska det enligt domstolens rättegångsregler fastställas ett s.k. rättegångsspråk, som blir det språk som ska användas under förfarandet. Det måste vara ett av unionsspråken. När det gäller mål som rör begäran om förhandsavgörande är

rättegångsspråket det språk som används av den nationella domstol som hänskjuter begäran till domstolen. En domstol i Finland som i en där pågående svenskspråkig rättegång vill ställa en fråga till unionsdomstolen skriver således frågan på svenska, medan den skriver till unionsdomstolen på finska om det är en finskspråkig rättegång.

En begäran om förhandsavgörande från en domstol i Sverige till EU-domstolen ställs alltid på svenska. Målets rättegångsspråk vid unionsdomstolen blir då svenska. Det innebär att hela skriftväxlingen i målet ska finnas på svenska. Begäran om förhandsavgörande översätts till samtliga språk och skickas till medlemsstaterna för yttrande. Olika medlemsstaters yttranden med anledning av den svenska begäran om förhandsavgörande är skrivna på respektive stats officiella språk och översätts till svenska. Det innebär att vilket som helst av de 23 unionsspråken kan bli aktuellt för översättning till svenska i ett mål med svenska som rättegångsspråk.

Vidare översätts generaladvokatens förslag till avgörande och själva domen till svenska. Generaladvokaterna vid domstolen har till uppgift att lämna motiverade förslag till avgörande. Förslagen avfattas på något av de språk som de för närvarande åtta generaladvokaterna använder.

Om muntlig förhandling hålls i ett mål med svenska som rättegångsspråk, ska tolkningstjänsten ordna med simultantolkning under förhandlingen till och från svenska samt efter behov till och från övriga officiella unionsspråk.

Överläggningspråket

Domarna överlägger utan tolk på ett gemensamt språk som av tradition är franska. Parallellt med att samtliga handlingar i målet översätts till svenska ska de också översättas till franska. Domen avfattas på överläggningspråket. Franska är således det gemensamma språk som domarna från de olika medlemsstaterna använder vid överläggningen, och det är den franska lydelsen av domen som utgör underlag vid överläggningen. Men det är rättegångsspråkversionen, i detta exempel översättningen av domen från franska till svenska, som blir den autentiska versionen när översättningen är klar.

Domstolens domar och generaladvokaternas förslag till avgöranden finns tillgängliga på domstolens webbplats CURIA samma dag som domarna avkunnas eller förslagen föredras. Alla språkversioner ska i princip publiceras samtidigt på utsatt tid på webbplatsen, men om någon språkversion har blivit försenad, finner man ändå garanterat rättegångsspråkversionen och den franska versionen bland de publicerade versionerna. I vissa fall översätts en dom i sin helhet enbart från överläggningspråket till rättegångsspråket. Det kan vara fallet med ett mål som bedöms ha intresse för parterna i målet, men som saknar prejudikatvärde eller intresse för en vidare krets. Då översätts enbart ett begränsat antal dokument – som beskriver målet mycket kortfattat

– till de övriga språken. Utan den här typen av besparingsåtgärder skulle våra resurser inte på något sätt räcka till.

Vissa skillnader mellan översättningar av lagstiftning och rättspraxis

Inom Europeiska unionen är samtliga 23 unionsspråk likvärdiga. Fördraget om Europeiska unionen är upprättat i ett enda original på bulgariska, danska, engelska, estniska, finska, franska, grekiska, iriska, italienska, lettiska, litauiska, maltesiska, nederländska, polska, portugisiska, rumänska, slovakiska, slovenska, spanska, svenska, tjeckiska, tyska och ungerska språken, vilka texter är lika giltiga på alla dessa språk. Enligt Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt har unionsmedborgare rätt att vända sig till unionens institutioner på något av fördragens språk och att få svar på samma språk. Samtliga språk kan därmed bli aktuella för översättning vid EU-domstolen.

Det finns emellertid ett par skillnader att notera vid en jämförelse mellan översättning av domar med översättning av sekundärrättslagstiftning inom unionen. Lagstiftningen avfattas oftast på engelska och översätts till samtliga språk, där alla språkversioner har samma giltighet. Om en fråga om tolkningen av exempelvis ett direktiv har ställts till unionsdomstolen och det framkommer att de olika språkversionerna inte är likalydande, jämför domstolen språkversionerna mot bakgrund av syftet med lagstiftningen. Rättspraxis, eller närmare bestämt unionsdomstolens domar, som tillämpar och tolkar lagstiftningen, avfattas på franska, men det är översättningen till rättegångsspråket i varje enskilt mål som är den autentiska versionen. Samma regler gäller för översättningar av tribunalens och personaldomstolens domar.

Användningen av våra översättningar ställer höga krav på exakthet

Våra viktigaste översättningsuppdrag är de som förekommer i mål med svenska som rättegångsspråk. Det innebär inte att vi kan sänka kraven i de mål där svenska inte är rättegångsspråk. När vi översätter nationella domstolars begäran om förhandsavgörande från något av de andra unionsspråken till svenska blir vår översättning en del av underlaget för den svenska regeringen när den fattar beslut om ifall den ska yttra sig i målet eller inte. Oavsett om den svenska versionen är rättegångsspråkversionen eller inte, utgör generaladvokaternas förslag och domstolens domar en viktig ledning för hur unionsrätten ska tillämpas och tolkas. Domstolens domar är en bindande rättskälla som ska tillämpas av de nationella domstolarna i deras rättstillämpning. Översättningen av domarna ska därmed kunna användas av svenska domare som, om de finner svaret på ett juridiskt spörsmål genom att studera en redan avkunnad dom, inte själva behöver begära ett förhandsavgörande från unionsdomstolen innan de avgör sitt eget mål i linje med unionsdomstolens praxis. Domarna kan få betydelse för frågan om en

viss tänkt lösning i ett nationellt lagstiftningsärende är förenlig med unionsrätten eller inte. Domarna kan också vägleda företag och enskilda i deras olika beslut och transaktioner. Generaladvokaternas förslag innehåller utförliga rättsutredningar av intresse bland annat för jurister som arbetar med unionsrätten. Allt detta gör att det alltid ställs höga krav på exakthet i våra översättningar.

Det juridiska språket

Så länge vi har ett mångkulturellt och mångspråkigt samhälle kommer det att finnas behov av juridiska översättningar utförda av personer med både fack- och språkkunskaper. När man översätter juridiska texter kan man sällan snabbt välja en term i en ordbok. En hel del efterforskning måste utföras innan man kan vara nöjd med ett beslut att använda ett visst ord i ett visst sammanhang.

Jurister har ett eget sätt att uttrycka sig på som är färgat av den juridiska metod som de lärt sig använda redan under studietiden. Språket skiljer sig precis som andra fackspråk från vardagsspråket genom att det har speciell terminologi och fraseologi. Juristernas tillvägagångssätt vid problemlösning, eller deras juridiska metod, präglar deras sätt att argumentera och formulera sig utifrån en frågeställning ända fram till ett avgörande. Det finns en juridisk historia bakom rättssystemet i varje land som ger avtryck på juristernas arbetssätt samtidigt som utvecklingen naturligtvis hela tiden fortsätter.

Det finns lyckligtvis likheter mellan rättssystemen som gör att vi ofta känner igen olika juridiska begrepp eller lagtekniska lösningar, eftersom vi i flera århundraden har inspirerats av andra länders lagstiftning. Precis som vanlig vardagssvenska har influerats av andra språk på olika sätt har rättssystemet och det juridiska språket fångat upp idéer, antingen direkt från ett annat land eller via ett annat land till Sverige.

Ibland har ett begrepp importerats men fått en svensk term som kanske inte alls ger intryck av att begreppet är ett lån, ibland har ett juridiskt uttryck lånats in i svenska språket men fått en annan innebörd i vårt system än vad det ursprungligen hade i det främmande systemet. Detta asymmetriska släktskap mellan de europeiska juridiska rättskulturerna och deras juridiska begrepp gör att vi ofta måste bedriva komparativa studier innan vi bestämmer oss för att använda ett visst uttryck. Vi kan lätt förleda läsaren genom att ”överanvända” svenska uttryck som gör att resultatet blir en idiomatisk juridisk svenska men som samtidigt vilseleder läsaren om originalspråkets innehåll. För att undvika en sådan begreppsförvirring får vi ibland välja en omskrivning som beskriver begreppsinnehållet korrekt, men som kanske blir mindre elegant för läsaren. Ibland kanske vi till och med skapar nya uttryck för att beskriva ett begrepp som ännu inte klätts i svensk juridisk språkdräkt, hellre än att återanvända en term som får läsaren att tro att det är fråga om en begreppsidentitet mellan exempelvis den

svenska nationella rätten och unionsrätten. Är det fråga om termer från utländsk nationell rätt som är svåröversatta kan det hända att vi för säkerhets skull nämner den utländska termen parallellt med den term vi valt på svenska första gången den nämns.

Juridisk metod, juridiska begrepp och fraseologi varierar mellan språken. Idealet är att en översättning ska ge läsaren exakt samma förnimmelse som originaltexten ger originaltextens läsare. En främmande känsla hos läsaren kan vara svår att eliminera helt även för den mest erfarna juristlingvist. Målet är naturligtvis att minimera den här effekten, så att läsaren kan ta till sig innehållet på bästa sätt. Originaltextens innehåll och redigering sätter emellertid vissa absoluta gränser för hur långt en klarspråksintresserad juristlingvist kan sträcka sig i syfte att underlätta för läsaren att ta del av innehållet. Ett annat problem är de tidsfrister inom vilka översättningarna ska levereras. Det krävs flera genomarbetningar för att få fram en god översättning, precis som det gör när man skriver en originaltext. Att arbeta fram en text av högsta möjliga kvalitet kräver således både tid och resurser – något som vi ständigt tvingas hushålla med.

Översättning och problemlösningsmetoder i de olika översättningsfaserna – att förstå, att översätta och att kontrollera

Juristlingvisten som ska översätta en text stöter på svårigheter på olika plan. Den första fasen i arbetet handlar om att läsa och förstå originaltexten fullständigt. Det arbetet börjar med att identifiera vilken rättsordning texten hör till och vilken funktion texten har i rättsordningen eller, klart uttryckt, när, var, hur och varför texten har kommit till. Om vi börjar studera ett lands nationella rättssystem, finner vi flera nationella rättsordningar i samma system. Varje sådan nationell rättsordning har en egen bakgrundshistoria, ett eget användningsområde och ett eget uttryckssätt. Den inhemska rättsordningen kommunicerar med flera slags rättsordningar utanför den nationella ordningen, och de olika rättsordningarna utvecklas också med tiden. Rättsordningen är med andra ord en rörlig struktur och inte ett en gång för alla bestämt slutet system. Indelningen i olika rättsområden – till exempel straffrätt, civilrätt och förvaltningsrätt – skiljer sig mellan olika länder. Unionslagstiftningen har inte en indelning i olika områden som motsvarar de klassiska indelningarna som man finner i nationella system.

Om juristlingvistens språkkunskaper och kännedom om den juridiska rättskultur som texten härrör från inte räcker till för att förstå innehållet, inleds arbetet med efterforskningar. Vi använder bland annat olika interna och externa ordlistor samt nationella domstolars, myndigheters och doktrinförfattares texter på originalspråket.

Den översättningsenhet som behärskar originalspråket utser en juristlingvist som ska fungera som kontaktperson i varje mål om begäran om förhandsavgörande som kommer på det språket. Kontaktpersonen skapar ett internt diskussionsforum på intranätet och besvarar frågor från de enheter som ska ta fram översättningarna till an-

dra språk. Kontaktpersonen finns kvar som stöd under hanteringen av samtliga översättningsuppdrag i målet fram till och med domen.

När det gäller internt skrivna texter, exempelvis generaladvokatens förslag till avgörande eller domstolens domar, kan den juristlingvist som översätter texten ställa sådana frågor som inte kan besvaras av kontaktpersonen på översättningstjänsten till en rättssekreterare hos generaladvokaten eller hos den domare som är referent i målet, med andra ord till det kabinett som skrivit originaltexten.

Nästa fas i översättningsarbetet blir att överföra innehållet av den genomgångna texten till svenska.

Ett översättningsuppdrag levereras till samtliga översättningsenheter med en tekniskt förberedd mall och en analys gjord av översättningstjänstens analytiker, vilka också är jurister. Textanalytikerna förbereder översättningsuppdragen bland annat genom att ta fram länkar till liknande mål och tidigare översatta liknande partier. Analysen och mallen är till hjälp, men samtidigt måste juristlingvisten självständigt bedöma om han eller hon vill skriva på samma sätt igen, eller om texten ska modifieras helt eller delvis. Här finns en balansgång mellan att å ena sidan inte ändra vissa uttryckssätt som citerats och blivit inarbetade efter en tid och att å andra sidan genomföra språkliga förbättringar av olika slag.

Under själva översättandet kan vi inte kasta om ordningen i texten alltför mycket. Domar och förslag skrivs i numrerad punktform. Eftersom man ofta citerar lagrum och domar och hänvisar till dessa numrerade punkter, finns det ingen möjlighet att skriva översättningen annorlunda. Citeras unionslagtext följer vi den svenska versionen av lagtexten. Meningar som är långa försöker vi ibland bryta upp i flera kortare meningar, om vi är säkra på att vi inte skapar syftningsfel eller betydelskillnader i förhållande till originalet. Vi kan ändra ordföljden om det exempelvis inte förskjuter betoningen i meningen. Vi försöker i det längsta använda samma skrivregler som används i liknande svenska texter. Vi försöker uttrycka oss på idiomatisk juridisk svenska. Även om det är en utopi, tänker vi oss att en dom ska ha samma språkliga utformning som om det hade varit en dom avfattad på svenska i någon av de högsta nationella domstolsinstanserna.

Det är när man skrivit en första översättningsversion med olika termval och formuleringar som man kan gå tillbaka och göra egna kontroller på olika plan. Vid juridisk översättning, som vid all fackspråklig översättning, är översättarens fokus riktat mot ämnet. Juristlingvisten försöker återge samtliga rättsliga och faktiska förhållanden med mycket stor precision. En av de egna kontrollerna är därför att läsa texten enbart ur språklig synvinkel, för att se om textens formuleringar stämmer med svenskt språkbruk.

Därefter följer flera viktiga kontrollfaser som sköts av olika kolleger. Efter att en

dom har översatts granskas den av en juridisk granskare som också är juristlingvist. Detta kan leda till ändringar, som diskuteras med och valideras av den juristlingvist som översatt texten.

Därefter sker korrekturläsning och kontroll av texten hos en språklig granskare som inte är jurist. Även efter detta led får den juristlingvist som översatt texten, och som är mest insatt i den, ta ställning till ändringsförslagen från den som gjort den språkliga granskningen.

Det individuella arbetet överväger, men det är hela tiden kombinerat med samarbete med olika kolleger. Det skulle annars vara svårt att leverera juridiska texter av komplex natur inom våra tidsfrister och med våra kvalitetskrav.

På den svenska översättningsenheten har vi olika arbetsgrupper som, i mån av tid, bedriver fördjupningsarbete inom olika områden. Eftersom terminologin skiljer sig dels mellan olika språk, dels mellan olika juridiska specialområden – uppdelningen i områden är som tidigare sagts inte densamma i alla länder – har vi olika diskussionsgrupper som tar ställning till översättningen av vissa begrepp och till terminologin inom ett visst område. Vi har olika projekt med standardfraser. Vi har samarbete mellan personer som översätter från samma språk. Vi har också en språkvårdsgrupp som hanterar sådana frågor rörande svenska språket som inte redan ingår i övriga projekt.

Vårt sätt att arbeta bygger på att diskutera med olika kontaktpersoner inom och utanför avdelningen när det behövs. Det finns ett nätverk av kontaktpersoner på regeringskansliet och på olika myndigheter som har till uppgift att svara på frågor om terminologi inom sina respektive sakområden. Ett liknande värdefullt kontaktnät finns även vad gäller motsvarigheterna inom EU-institutionerna. Genom sådana kontaktnät för svenska språket kan vi minska risken för att det skapas en parallell eller divergerande terminologi för samma specialområde på nationell nivå och på institutionsnivå.

Trots att det tekniska utvecklingsarbetet är både komplicerat och resurskrävande är det viktigt, eftersom det på sikt leder till hjälpmedel som frigör tid för det mänskliga tänkandet. Jämfört med hur det var när Sverige blev medlem i EU har tillgången till och användningen av tekniska hjälpmedel klart förbättrats. Men de tekniska hjälpmedlen har inte utvecklats så mycket att de kan hjälpa oss att öka hastigheten i samma höga takt som mängden uppdrag ökar.

En total språklig harmonisering av det juridiska språket är en utopi

Språket i de juridiska texterna från en mångkulturell institution kommer troligen aldrig, oavsett vilket originalspråk eller vilken översättningsversion läsaren väljer, att ge samma intryck som texter som är skrivna i något nordiskt land ger. De språkliga idealen skiljer sig i olika kulturer. Det finns till och med vissa skillnader mellan de

nordiska länderna, även om de är mindre jämfört med skillnaderna mellan nordiska texter och texter från övriga europeiska länder. Även om samtliga unionsländer skulle försöka harmonisera innehållet i de olika nationella rättssystemen, skulle det kvarstå skillnader i texternas språkliga utformning på olika sätt. Det juridiska språket är ett fackspråk, men nära sammanbundet med det allmänna språkbruket i varje samhälle. Det finns många historiska och kulturella skäl till varför man föredrar att uttrycka sig på ett visst sätt. Om vi i stället talade ett enda språk i alla medlemsstater i unionen, men samtidigt behöll de olika nationella rättssystemen, skulle det fortfarande finnas skillnader i texternas utformning. Det juridiska språket med dess terminologi är starkt systembundet.

Klarspråksarbete och juridiska texter

Språk och juridik är intimt förknippade med varandra. Men den allmänna språkutvecklingen och utvecklingen av de juridiska begreppen eller det juridiska fackspråket har inte skett parallellt. Det juridiska språket är sammanflätat med den juridiska metoden, de juridiska begreppen och juridisk fraseologi. Det är därför naturligt att det kan ta tid att förenkla det juridiska uttryckssättet, även om en sådan utveckling kan vara önskvärd.

Det faktum att rättsordningen är en dynamisk och i tiden rörlig struktur som förmedlar normer, gör att det finns en strävan att skapa ordning genom att försöka kommunicera enhetligt och effektivt.

Inom varje område skapas vissa uttryckssätt och därmed en konsekvens i kommunikationen. Det underlättar för minnet och inläringen om kommunikationsstilen inte varierar för mycket, utan man kan söka svar på en fråga med fokusering på innehållet i stället för att ständigt sätta sig in i ett nytt kommunikationssätt. Utformningen av domar ur olika formella synvinklar och en viss fraseologi gör att vi snabbare hittar det vi letar efter i texten. Det hjälper oss att sälla fram om det är upprepningar av tidigare fastlagda resonemang, om det rör sig om varianter eller om det är ett helt nytt tänkesätt.

Det skapar stabilitet om man inte heller varierar sitt uttryckssätt på termnivå. En stabil och likformig terminologi har fördelen att användarna av en juridisk text inte behöver fundera över om textens variationer endast innebär språkliga eller redaktionella variationer eller om det är nya kriterier och situationer som beskrivs. När läsarna känner igen centrala begrepp kan de lätt ta till sig innehållet i stort och snabbt fokusera på de partier som behöver studeras i detalj.

Den här strävan efter stabilitet medför naturligtvis risker för att man inte följer den allmänna språkutvecklingen i de delar av texten som inte är knutna till fackspråket. Juridiska texter kan komma att uppfattas som bakåtsträvande eller i värsta fall alltför

svårbegripliga, även i de delar som inte innehåller termer eller fraser som är motiverade ur fackspråklig synvinkel.

Juristlingvisterna på domstolen är ännu inte inblandade i ett klarspråksarbete i något mer övergripande sammanhang. De kan inte nämnvärt påverka originaltexterna från olika medlemsstater eller unionens institutioner. Jag kan ändå nämna ett par undantag.

Med medlemsstaternas godkännande författas en resumé av en begäran om förhandsavgörande om den överstiger ett visst antal sidor. Detta sker för att minska översättningskostnaderna. Resumén författas av en juristlingvist på den enhet som översätter till det språk som använts av den nationella domstol som gett in begäran om förhandsavgörande. Det blir resumén som publiceras i olika språkversioner och skickas till medlemsstaterna med en tidsfrist för att komma in med yttrande till unionsdomstolen. Här finns en möjlighet för juristlingvisten att redigera om texten, ta bort upprepningar och skriva en så koncis och klar text som möjligt. Översättandet av resumén till övriga språk underlättas, och resultatet är gott ur besparingssynpunkt. Nu har den svenska enheten inte så ofta fått tillfälle att skriva resuméer, vilket beror på att de dokument med begäran om förhandsavgörande som kommer in på svenska i regel är föredömligt korta och koncisa.

Domstolen har under det senaste året arbetat med att modernisera sina rättegångsregler såväl innehållsmässigt som språkligt. Här har juristlingvisterna haft möjlighet att förbättra sina respektive språkversioner, som med åren blivit föråldrade och som endast varit föremål för punktvisa ändringar som har stört enhetligheten. När de nya rättegångsreglerna träder i kraft kommer de att förbättra förståelsen för hur en rättegång vid domstolen går till och förbättra läsbarheten av de processuella delarna i våra texter.

Juridiska och språkliga influenser mellan medlemsstaterna och unionen

Sedan några decennier influeras lagstiftningen i de nordiska länderna direkt eller indirekt av lagtexter på unionsnivå genom ländernas medlemskap i unionen eller genom deltagande i EES-samarbetet. Det medför en skyldighet att genomföra och tillämpa unionsrättslig lagstiftning på ett effektivt sätt. Även om ett direktiv handlar om ett klart avgränsat område kan det införlivas på en mängd olika sätt i den nationella lagstiftningen, beroende på var det passar bäst hemma. Trots att den befintliga nationella lagstiftningen har sin genomtänkta struktur och terminologi, kan genomförandet av unionstexterna medföra att den nationella lagtexten i olika grad måste omarbetas språkligt eller systematiskt. Unionslagstexternas språkversioner och deras kvalitet ur alla aspekter har därmed betydelse för lagstiftning och rättstillämpning både på nationell nivå och på unionsnivå.

För att påverka kvaliteten på översättningarna inom unionens institutioner kan medlemsstaterna medverka aktivt i arbetet med lagstiftningen på unionsnivå. Lagarna citeras ofta i domar, och termer och formuleringar förs in i de översättningar vi gör av rättspraxis. Våra översättningar av domar kan i sin tur i viss utsträckning påverka det svenska juridiska språket i de svenska texter som skrivs i Sverige och Finland. Men den svenska språkpolitiken och språkutvecklingen måste genomföras av svenskspråkiga doktrinförfattare, domare, myndigheter och inte minst lagstiftningsförfattare.

De olika medlemsstaternas rättstraditioner påverkar rättsbildningen vid EU-domstolen. Unionsrätten låter sig nämligen inspireras av medlemsstaternas nationella rättssystem. Varken medlemsstaternas domare eller generaladvokaterna ska representera sitt medlemsland, utan de ska vara helt opartiska i sin yrkesutövning. Men de bär trots allt med sig en tradition att formulera sig som kanske i viss mån kan påverka formuleringar i olika texter, även om dessa inte skrivs på deras första språk. Betydelsen av språkhanteringen hos rättssekreterarna på domarnas och generaladvokaternas kabinett ska heller inte underskattas.

Vad blir nästa steg i det juridiska språkets historia?

Under tiden före vår skrivna lagstiftning förmedlades lagen muntligen av lagmannen på tinget. Det var ett lagspråk som var avsett att kunna hållas i minnet, särskilt av lagmannen men också av andra tingsdeltagare. Under medeltiden kom landskapslagarna, som var en kodifiering eller skriftlig version av de tidigare muntligt förmedlade lagarna.

Efter medeltidens kodifiering av de muntliga lagarna har olika skriftliga lagstiftningstrender influerat svensk rätt. Det har bland annat förekommit influenser från kyrkorätt (kanonisk rätt) och tysk-romersk rätt.

Lagstiftningsprocessen fortsätter att bygga på det skrivna ordet. Även i dag förekommer kodifiering av domstolars eller olika branschers praxis, vilket ger utrymme för juridiska och språkliga influenser från olika fackområden. Liksom under tidigare sekler förekommer också i dag influenser från utländsk rätt.

Det är uppenbart att det översådliga och lättmemorerade lagspråket från den tid när både lagstiftningsprocessen och den tillämpande instansens arbete byggde på muntlighet – eller på den muntliga traditionen i kodifierad version – hör till en gången tid.

Nu finns i stället ett krav på snabbhet i både lagstiftnings- och tillämpningsprocessen. Samhällsutvecklingen innebär att nya områden måste lagregleras, och det är allt oftare fråga om områden som präglas av en hög grad av teknikalitet. Behovet av nya lagregler eller avgöranden från instanser som tillämpar eller kompletterar dessa (kanske otydliga och luddiga) lagregler betonas ständigt. Kravet på snabbhet gör att

den stora precision och höga språkliga kvalitet som krävs i en juridisk text kan råka i farozonen.

Frågan är dessutom vad denna kvalitet ska bestå i. Är det möjligt att inrymma närheten till samhällsmedborgarna i det här kvalitetsbegreppet, samtidigt som vissa områdens teknikalitet är svåra att förstå för andra än fackmän? Kan man kräva att alla komponenter i ett rättssystem ska kunna förstås av alla? Hur ska man definiera den krets som på något sätt kan komma att beröras av reglerna? I vilken utsträckning ska man förvänta sig att advokater och journalister använder och utökar sitt kunnande för att kunna förmedla rättens innehåll till sina klienter och läsare? I vilken utsträckning kan man kräva att läroboks- och doktrinförfattare förmedlar både fackkunskap och kunskap om hur man bör uttrycka sig skriftligt till framtidens jurister, exempelvis genom att själva vara goda exempel? Behöver det juridiska språket anpassas till de senaste medierna? Kan en sådan förändring ske sakta och stegvis, i likhet med migrationen från muntlighet, via kodifiering, till fokus på enbart skriven text? Med andra ord, hur ska det skrivna ordet utvecklas mot större läsbarhet?

När det gäller den allmänna översättningsstrategin är vi vid översättning av domar bundna av den stil och den fackspråksnivå som källspråket använder. Det innebär att juristlingvisterna inte helt kan välja en annan nivå och anpassa den till målspråkets målgrupp och helt fritt tillämpa en så kallad funktionell översättning. Vår målsättning är att på ett välbalanserat men precist sätt överföra källspråkets innehåll till målspråket – inom de ramar dokumenttypen ger – med så stort fokus på målgruppen som möjligt. Vår enhet strävar efter att följa utvecklingen av det svenska juridiska språkbruket på olika nivåer, för att kunna leverera översättningar som, trots den mångfasetterade juridiska och språkliga kulturen på vår institution, så långt möjligt är både korrekta och lättlästa. Vi följer med intresse klarspråksarbetet och dess inverkan på lagtexter, domar och myndighetstexter. Klarspråksarbetets spridning till olika fackspråk kan, i kombination med nya medier, öka effektiviteten i kommunikationen i samhället.

Jag vill avsluta med att säga att framställningen speglar mina personliga slutsatser mot bakgrund av mina egna erfarenheter som avdelningschef och att den inte är ett inlägg från unionsdomstolen.

